

Pavens syn på ateister

//

//]]]]> //]]>

Under Pavens besøk i Storbritannia i september beskrev han nazismen som «ekstremateisme». Samtidig advarte han i sin åpningstale i Edinburgh, mot de «forkortede menneskesyn» og «reduuerte samfunnssyn» som oppstår når religionen forsvinner. I få vendinger fikk han mistenkeliggjort alle ikke-religiøse livssyn – og assosiert ateismen med de verste forbrytelser i menneskehetens historie.

Av Jonas Jakobsen

Ikke på samme nivå

Hvis paven mente at fravær av religion ikke er noen garanti for fred og toleranse, ville han naturligvis ha rett. Men gjennomtenker vi innholdet av hans ytring, blir det klart at han mener noe annet. Ja, noe radikalt annet. Det paven egentlig sier, er at hvis ateismen står alene og ikke korrigeres av religionen, så leder den oss i moralsk forderv.

Konsekvensen av denne tankegang er at ateister ikke står på samme moralske nivå som religiøse: Religiøse mennesker kan noe som ikke-religiøse ikke kan, nemlig opprette og vedlikeholde et godt og humant samfunn. Dette svarer til at jeg som ateist skulle hevde at religiøse mennesker ikke er i stand til å oppføre seg moralsk anstendig på grunn av deres tro.

Men moralsk anstendighet kan ikke måles på hvor religiøse eller ateistiske vi er; den kan derimot måles på hvordan vi behandler dem som ikke deler våre dypeste overbevisninger og verdier.

Fører ateisme til vold?

//]]]]> //]]>

Jeg kan kun forstå pavens uttalelse dithen at nazismens utryddelser og overgrep mot jøder, homofile, handikappede, intellektuelle og så videre var et resultat av gjennomført ateisme. Men hva skal vi egentlig legge i dette?

Var ateisme, det vil si den antakelse at gudene er skapt i menneskets bilde, en årsak til nazismens framvekst? Det blir vanskelig å finne en pålitelig historiker som vil bekrefte dette.

Seriøse analyser av nazismens utvikling henviser blant annet til det ydmykende tyske nederlag i første verdenskrig, politisk ustabilitet i Weimar-republikken, arbeidsløshet og sosial elendighet, men ikke til ateisme. Hva da med den nazistiske ideologien, den var vel ateistisk?

Ja, det var den hvis man med ateisme mener «ikke eksplisitt religiøs». Men denne definisjon utvanner ateismebegrepet i det uendelige. Hvis alt det som ikke er eksplisitt religiøst er ateistisk, så er min boligsameieforening en ateistisk forening, og universitetet i Tromsø et ateistisk universitet. Det er ikke mer enn et retorisk grep når man kaller nazismen for «ateisme» samtidig som man fremhever demokrati og menneskerettigheter som en del av den «kristne kulturarv». Faktum er at verken nazismen, demokratiet eller menneskerettighetene bygger på spesifikt religiøse eller ateistiske antakelser. Man behøver derfor verken å være religiøs eller ateist for å kjempe helhjertet for nazismen – eller for demokratiet og menneskeretten. Men man *kan* være det.

Nazisme og religion

Paven er tydeligvis uenig i dette når han beskriver ateismen som et vesenstrekk ved nazismen. Igjen har jeg vanskeligheter med å forstå hva dette helt presist betyr. Henger det grufulle ved nazismen direkte sammen med dens ikke-religiøse karakter? Selvsagt ikke: Det grufulle ved nazismens var og er dens menneskesyn og dens gjerninger, ikke dens mangel på religion.

Dessuten overser eller fortrenger paven at nazismen nettopp vant sin uhyggelige popularitet i en befolkning hvor det store flertall var genuint religiøst. Nazismen ble verken lansert eller oppfattet som et «ateistisk alternativ» til den allerede praktiserte kristendom. Derimot ble nazisme og kristendom kombinert på en uproblematisk måte i alminnelige menneskers hverdag og tenkemåte.

Burde man ikke vende anklagen om: Hvordan kunne så mange kristne glemme alt om nestekjærlighet og tilgivelse og hengi seg til hatefull politisk retorikk?

//]]]]> //]]>

Til forskjell fra nazismen definerer kommunismen ofte seg selv som ateistisk eller desidert religionskritisk. Skal vi derfor si, at kommunismens ateisme var årsaken til for eksempel Stalins politiske voldshandlinger? Hvis ja, da kan vi vel bruke samme logikk og slutte fra religiøst begrunnede voldshandlinger til patologier i selve de religiøse trossannheter? Men det er jo nettopp slike slutninger fra gjerning til ideologisk motiv som religiøse samfunn motsetter seg sterkest: I stedet for å snakke om for eksempel «muslimsk» terrorisme eller de «kristne» heksebrenningene i middelalderen, blir vi bedt om å fokusere på de sosiale og historiske årsakene til disse handlingene. Og vi får vite at volden ikke har noe å gjøre med religionens «sanne budskap». Det håper jeg er riktig.

Men bør ikke religiøse samfunn da yte den samme hermeneutiske velvillighet overfor «sekulær vold» som de krever av kritikerne av «religiøs vold»?

Påstanden om at et samfunn uten religion blir et umenneskelig samfunn, gjør ateister moralsk suspekter som gruppe. Er vi virkelig ikke kommet lengre enn at vi mistenkeliggjør hele menneskemengder moralsk på grunn av deres holdning i trosspørsmål? Moderne religioner må klare å skille mellom tro (eller manglende tro) på den ene siden – og moralske vurderinger på den andre. Klarer de ikke det, blir de aldri kvitt sine «forkortede» oppfattelser av ateister som moralsk defekte.

Henger moral og religion sammen?

La meg avslutningsvis utdype mitt forsvar for skillet mellom tro og moral med et religionsfilosofisk spørsmål: Hvorfor sier paven at han skammer seg over det massive omfang av pedofili blant katolske prester? Skammer han seg av teologiske grunner eller av allmennmoraliske grunner, det vil si av grunner som er uavhengige av religiøs tro? Paven bør selvsagt skamme seg av moralske grunner, som ingen religion kan ta patent på. Pedofilien som trives i den katolske kirke bør fordømmes på det skarpeste – uansett om gud eksisterer eller ikke. Vi bør bekjempe barnemishandling, ikke fordi gud påbyr oss å gjøre det, heller ikke fordi vi eventuelt straffes eller belønnes i det hinsidige, men fordi uskyldige menneskeliv ødelegges før de har begynt. Mener paven at det er noe galt med min ikke-religiøse fordømmelse av pedofili? Burde jeg ha inkludert en referanse til gud?

Dette er en revidert utgave av en kronikk trykt i Klassekampen 12. oktober 2010. Flere av mine innlegg om religion og samfunn finnes på [min blogg](#). Du kan for øvrig lese min artikkel om Muhammed-krisen [her](#).

